

utmärktes hon av en lätt heshet i vissa register, som paradoxalt nog kan ha bidragit till att hennes röst betraktades som unik. Annars var det i de högre registren hon excellerade och hon fick roller specialskrivna för sig där hon kunde briljera med sina koloraturer. Men här framgår också att Lind, sina formidabla internationella framgångar till trots, inte stod över all diskussion. Inte minst i England fanns röster som ifrågasatte såväl hennes sång som sceniska framtoning.

Tägils ambition är givetvis också att sätta in Jenny Linds liv och karriär i ett historiskt perspektiv. Linds periodvis såriga relation till föräldrarna ledde till ständiga krockar mellan hennes lust att slå sig fri och hennes position som evigt omyndig. Fram träder till slut en kvinna som i praktiken utverkar ett stort mått av personlig frihet, även ekonomiskt, och som målmedvetet bygger den förmögenhet som skulle garantera henne självständighet. Tägils bild av 1800-talets sociala relationer, inklusive genusrelationer, bryter ingen ny mark, men hon är tillräckligt inläst på den grundläggande litteraturen för att boken i stort fungerar väl även på detta plan.

Märkligt nog tycks det finnas mycket få moderna verk på svenska om Jenny Lind, och Tägil fyller med detta en viktig lucka. Som levnadsteckning är boken överlag innehållsrik och välskriven, om än konventionell. Som historiker hade man också önskat sig ett gedignare referenssystem. Men så finns här diskussionerna om rösten, sångidealen och 1800-talsoperans utveckling, som ger boken dess speciella profil och värde för de musikhistoriskt intresserade.

Södertörns högskola

MARTIN WOTTLE

Gustav Holmberg & Johan Kärnfelt, *Tid för enhetlighet: Astronomerna och standardiseringen av tid i Sverige* (Lund: Nordic Academic Press 2019). 123 s.

Långt efter att klockor blivit det normala sättet att mäta dygnets indelning med hade varje ort sin egen lokala tid, med utgångspunkt från solens ställning vid just den egna längdgraden. Med moderna kommunikationer, framför allt tåg, blev detta under 1800-talet inte längre praktiskt. I land efter land standardiserades därför klocktiden och Sverige var år 1879 först med att införa en nationell standardtid. Om detta handlar boken *Tid för enhetlighet*, skriven av idéhistorikerna Gustav Holmberg och Johan Kärnfelt.

Boken är behäftad med ett större problem, nämligen att författarnas förhållningssätt till fenomenet tid är förvånansvärt ytligt. De förutsätter att

tid är något som mäts med klockor och att det är sekunder, minuter och timmar, det vill säga dygnets moderna indelning, som är tid. Det är också i det perspektivet astronomers insatser för tidmätning behandlas. Ett sådant angreppssätt är i sig helt i sin ordning, men det är provocerande att författarna inte ens förefaller medvetna om att de använder termen tid i en högst begränsad betydelse. Människor har alltid varit beroende av att hitta sätt att mäta tid, inte minst för att exakt dela in året i rätt antal dagar. Ett viktigt hjälpmedel har då varit astronomiska observationer och beräkningar, såväl i antika jordbrukssamhällen som de egyptiska och romerska, som i polynesiska sjöfartskulturer.

Ytterligare ett uttryck för den ytliga inställningen avslöjas när astronomernas insatser för standardiseringen av svensk tid presenteras. Dessa mätningar kallar författarna att "skapa tid" (s. 72 t. ex.). Terminologin är inte helt felaktig. Begreppet tid är mångtydigt och används ibland synonymt med tidmätning. Även här borde författarna dock poängterat att de använder termen i en specifik betydelse. Varken världen eller samhället var utan tid före synkroniseringen av svenska klockor. Människor åldrades, grödor mognade, vinter övergick i vår och dag växlade med natt. Denna ytlighet stör läsningen för den som är insatt, men påverkar i rättvisans namn inte bokens huvudinnehåll.

Författarnas fokus är nämligen helt enkelt att beskriva hur det gick till först när Sverige fick en gemensam klocktid och sedan när denna anpassades till en internationell standard samt vilken roll landets astronomer då hade. Upplägget är deskriptivt och populäriserande. Försök till fördjupad analys eller till att sätta händelserna i ett större sammanhang görs inte. Det är förloppet, steg för steg, som står i centrum. Till exempel påpekas att den svenska standardiseringen av tidmätning sammanföll med standardisering av vikt och längdmått (s. 42). Någon bredare diskussion av varför detta skedde just då eller vad det kan säga om modernitetens framväxt görs dock inte.

Bokens styrka ligger därmed i de perspektiv den ger. Införandet av standardtid omgavs av fler hänsyn än man kan tro. Vilken lokal tid som skulle bli den gemensamma svenska var exempelvis inte givet. Stockholm hade ett starkt utgångsläge som politiskt centrum. Så länge standardiseringen bara berörde tågtiderna var det dock faktiskt bättre att utgå från Göteborg. Eftersom Göteborg ligger långt västerut skulle den som bara höll rätt på lokal tid därför troligare komma för tidigt till tåget än för sent, vilket vore risken om tågen utgick från Stockholmstid. När standardiseringen sedan fick totalt genomslag var ett östligare alternativ att föredra, men här uppstod nya intressekonflikter. I Stockholm var soltidsskillnaderna ungefär lika stora i förhållande till Sveriges östligaste punkt som till landets västligaste. Utgick man därifrån skulle den maximala anpassningen någon landsdel tvingades till

hållas nere. Mot det talade att den stora majoriteten av Sveriges befolkning bodde (och bor) väster om Stockholm. Med Stockholm som riksläkare skulle därför fler människor utsättas för en märkbar dygnsförskjutning. Detta var alltså ett klassiskt utilitaristiskt problem: litet besvär för många eller stort besvär för få. Ett västligt alternativ skulle framför allt drabba Norrbotten, så ett av flera förslag var att södra Sverige skulle införa en standardtid och de nordligaste delarna fortsätta med lokal tid. Detta fick dock landshövdingen i Norrbotten att oro sig över att hans län skulle alieneras från övriga Sverige. Att vara synkroniserad med riket var uppenbarligen viktigare än att vara det med solen, eller med andra ord: sociala hänsyn var viktigare än naturliga. Till slut valdes en position motsvarandes ungefär Örebro's läge. De få offrades alltså för de många.

Om detta problem verkar främmande för den moderne läsaren är det troligen för att vi inte förstår hur djupt rotad 1800-talets tidmätning fortfarande var i natur och astronomi, inte i mekanik. Boken fungerar därför också som påminnelse om hur mycket av det vi tar för givet, inte alls är självklart i alla samhällen. Ytterligare ett exempel är hur införandet av standardtid skulle gå till praktiskt. Den lokala tiden hade inte behövt vara exakt, men den nationella måste förstås vara det överallt. Med de mätning- och kommunikationstekniker som stod till buds var detta alls inte enkelt i småsocknar långt från telegrafan. Problemen löstes på samtliga dessa orter, men hur det gick till sätter perspektiv på hur ett fenomen vi tar för givet – exakt tid – krävde stora insatser, både vetenskapligt och organisatoriskt, för inte så väldigt länge sedan.

Uppsala universitet

HENRIK ÅGREN

Klas Hansson, *Kyrkomöte och partipolitik: Politisk påverkan på Svenska kyrkans kyrkomöte 1930–2018* (Skellefteå: Artos 2019). 361 s.

Lagom till 20-årsminnet av förändrade relationer mellan kyrka och stat har kyrkohistorikern Klas Hansson presterat en gedigen historisk undersökning av Svenska kyrkans kyrkomöte. Utgångspunkten tas i den ofta framförda uppfattningen att Svenska kyrkan är politiserad - syftet är att undersöka riktigheten i ett sådant påstående och hur det i så fall tagit och tar sig uttryck. Partipolitisk påverkan definieras som "den påverkan på kyrkomötet som kan spåras till de politiska partiernas idéer, ställningstaganden eller beslut" (s. 15).

Hansson ger en bakgrund till kyrkomötet som institution, och finner